

WSPÓŁPRACA PRAWNIKÓW WŁOSKICH Z PAWŁEM WŁODKOWICEM W PROCESIE POLSKO-KRZYŻACKIM W RZYMIE W LATACH 1420—1421*

I

U schyłku średniowiecza ludzie z wykształceniem uniwersyteckim, przede wszystkim prawnicy, byli zatrudniani w aparacie władzy i dyplomacji monarchii europejskich. To powszechne zjawisko jest również wyraźnie zauważalne w Królestwie Polskim¹. Długotrwały spór Polski z Zakonem Krzyżackim, który toczył się w XV w. przed królem rzymskim Zygmuntem Luksemburskim, na soborach powszechnych w Konstancji i Bazylei oraz w Kurii Rzymskiej, wymagał zaangażowania się weń nie tylko wybitnych intelektualistów polskich, lecz także uczonych obcego pochodzenia, głównie Włochów².

* Niniejsza praca powstała dzięki stypendium Fundacji Lanckorońskich z Brzezia. Pragnę złożyć serdeczne podziękowania Pani Profesor Karolinie Lanckorońskiej za okazaną mi w Rzymie życzliwość i pomoc. Również dziękuję Panu Profesorowi Jerzemu Wyrozumskiemu za krytyczne uwagi, które pozwoliły mi ulepszyć pracę.

¹ Zob. B. Guenée, *L'Occident aux XIVe—XVe siècles. Les états*, Paris 1981 s. 189—204, 276—284; J. Kłoczowski, *Europa słowiańska XIV—XV wieku*, Warszawa 1984 s. 104—106, 224; A. Mączak, *Rządzący i rządzeni. Władza i społeczeństwo w Europie nowożytnej*, Warszawa 1986 s. 219—230; P. Moraw, *Gelehrte Juristen im Dienst der deutschen Könige des späten Mittelalters (1273—1493)*, w: *Die Rolle der Juristen bei der Entstehung des modernen Staates*, hrsg. v. R. Schnur, Berlin 1936 s. 77—147; N. Bulst, *Studium und Karriere im königlichen Dienst in Frankreich im 15. Jahrhundert*, w: *Schulen und Studium im sozialen Wandel des hohen und späten Mittelalters*, hrsg. v. J. Fried, Sigmaringen 1986 s. 375—405.

² Zob. J. Fijałek, *Polonia apud Italos scholastica saeculum XV*, Cracoviae 1900 s. 10—15; S. Zajaczkowski, *Studia nad procesami Polski i Litwy z Zakonem Krzyżackim w latach 1420—1423*, „Ateneum Wileńskie” R. 12: 1937 s. 282—403; A. Wojtkowski, *Tezy i argumenty polskie w sporach terytorialnych z Krzyżakami*, Olsztyn 1963, s. 41—141; Z. H. Nowak, *Międzynarodowe procesy polubowne jako narzędzie polityki Zygmunta Luksemburskiego 1412—1424*, Toruń 1981

W szerokim zakresie z usług prawników włoskich skorzystała polska dyplomacja w latach 1420—1421. Wtedy to po niekorzystnym dla Polski wyroku w sporze polsko-krzyżackim, ogłoszonym we Wrocławiu 6 stycznia 1420 r. przez Zygmunta Luksemburskiego, dyplomacja królewska przystąpiła do jego podważania³. Już 10 stycznia t.r. we Wrocławiu Jakub z Korzkwi, doktor dekretów, w imieniu króla polskiego złożył apelację od wyroku Zygmunta Luksemburskiego do papieża Marcina V według zasad prawa kanonicznego⁴. Podjęte w tej sprawie zabiegi polskich posłów, Jakuba z Paravesino i Pawła Włodkowica, trafiły na podatny grunt w Stolicy Apostolskiej. Dnia 1 września 1420 r. Marcin V wystawił we Florencji dwie bulle: w pierwszej przedłużał rozejm między Zakonem a Polską do 13 lipca 1421 r. i wzywał obie strony do przedstawienia skarg i dowodów, aby mógł rozstrzygnąć spór około najbliższej Wielkanocy, gdyż wyrok króla rzymskiego nie został przyjęty przez stronę polską⁵; w drugiej, skierowanej do wielkiego mistrza Michała Kűchmeistra, o podobnej treści dodatkowo podkreślał zabiegi Jagiełły i Witolda, domagających się unieważnienia wyroku wrocławskiego, który uważali za niesprawiedliwy i skandaliczny⁶. Bulle te otwierały nowy etap w sporze polsko-krzyżackim, tzw. proces rzymski⁷. W zaistniałej sytuacji Zygmunt Luksemburski i Krzyżacy starali się bronić ważności wyroku wrocławskiego na forum międzynarodowym. Polskimi działaniami w Kurii Rzymskiej kierował od sierpnia 1420 r. Paweł Włodkowic. Postarał się o opinie włoskich prawników, które miały podważyć wyrok wrocławski i wesprzeć polską argumentację⁸. Czterech z nich opracowało samodzielne opinie: Dominik z San Gemignano⁹, Jan Milis z Bressanone¹⁰, Gaspar z Perugii¹¹ i Paweł z Castro¹². Trzech dalszych, tj. Rafał Fulgosius, Rafał Raj-

passim; L. Ehrlich, *Paweł Włodkowic i Stanisław ze Skarbimierza*, Warszawa 1954 s. 49—141.

³ Zob. Z. H. Nowak, *Międzynarodowe procesy*, s. 101 nn.

⁴ *Lites ac res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum*, wyd. T. Działyński (dal. cyt.: *Lites*¹), t. 3 Poznań 1856 s. 215—218; Z. H. Nowak, *Międzynarodowe procesy*, s. 102.

⁵ *Lites*¹, t. 1 p. 2 s. 90—92; *Regesta historico-diplomatica Ordinis S. Mariae Theutonicorum 1198—1525*, bearb. v. E. Joachim, W. Hubatsch, Göttingen 1948 p. II nr 4529, 5431.

⁶ *Lites*¹, t. 1 p. 2 s. 92—93; *Regesta*, p. II nr 4530.

⁷ Zob. S. Zajączkowski, *Studia*, s. 359 nn; Z. H. Nowak, *Międzynarodowe procesy*, s. 112 nn.

⁸ Zob. S. Zajączkowski, *Studia*, s. 358—362; A. Wojtkowski, *Tezy*, s. 77—79; Z. H. Nowak, *Międzynarodowe procesy*, s. 112—114.

⁹ *Lites*¹, t. 3 s. 224—247.

¹⁰ *Tamże*, s. 247—265.

¹¹ *Tamże*, s. 265—276.

¹² *Consilia Pauli de Castro eminentissimi et acutissimi iuris interpretis volumen primum*, Francoforti 1582, consilium LXX, k. 36r—37v.

mundi z Como i Prosdocimus Conti z Padwy, wspólnie stworzyło piątą opinię, do której przyłączył się Franchino Castiglione, Dominik z San Gemignano i Mikołaj de Ovetariis z Padwy¹³. Pierwsze cztery opinie powstały niewątpliwie u schyłku 1420 r., bowiem powoływał się na nie Paweł Włodkowic w obszernym liście z 25 listopada t.r., w którym prezentował Władysławowi Jagielle i radzie królewskiej polską argumentację w procesie rzymskim¹⁴. Opinia kolegium prawników padewskich została wydana 4 marca 1421 r.¹⁵ Uчени włoscy pracowali na zlecenie strony polskiej w oparciu o materiały dostarczone przez Pawła Włodkowica; nie występowali natomiast jako eksperci powołani do zbadania sprawy przez Stolicę Apostolską¹⁶. Zarówno król, jak i Włodkowic, przywiązywali duże znaczenie do wspomnianych opinii¹⁷. Kim byli owi prawnicy, których autorytet miał wzmocnić stanowisko polskie w toczącym się procesie i dlaczego im właśnie Paweł Włodkowic zlecił napisanie opinii? Na te pytania postaram się odpowiedzieć poniżej¹⁸.

II

Pierwszą opinię stworzył Dominik z San Gemignano (koło Sieny)¹⁹. Studiował on prawo kanoniczne w uniwersytecie bolońskim; był uczniem Antoniego z Buturio. Dnia 13 stycznia 1402 r. złożył egzamin doktorski z prawa kanonicznego, ale promocja doktorska odbyła się dopiero 20 stycznia 1411 r. w katedrze bolońskiej²⁰. Jeszcze w czasie studiów rozpoczął karierę kościelną, bowiem od r. 1404 występuje w źródłach jako kanonik w swym rodzinnym

¹³ *Lites*¹, t. 3 s. 276—293.

¹⁴ Zob. S. Bełch, *Paulus Vladimiri and His Doctrine concerning International Law and Politics*, The Hague 1965 p. II s. 1027—1032.

¹⁵ *Lites*¹, t. 3 s. 276.

¹⁶ Por. H. Bellée, *Polen und die römische Kurie in den Jahren 1414—1425*, Berlin—Leipzig 1914 s. 56—57; Z. H. Nowak, *Międzynarodowe procesy*, s. 192, przyp. 103.

¹⁷ Zob. niżej, s. 21—23.

¹⁸ W literaturze przedmiotu brak szerszego opracowania tych zagadnień, por. H. Bellée, *dz. cyt.*, s. 56—57; S. Zajączkowski, *Studia*, s. 293—294, 307—308; S. Bełch, *Paulus*, p. I s. 196—197, 307—309; A. Wojtkowski, *Tezy*, s. 77—79; Z. H. Nowak, *Międzynarodowe procesy*, s. 113—114. Żaden z tych autorów nie wyszedł poza to co napisał o tych prawnikach J. Fijałek, *Polonia*, s. 11—14.

¹⁹ *Lites*¹, t. 3 s. 224—240; w skróconej wersji opinia została wydana w: *Consilia Dominici Geminiani*, Papiae 1509, consilium XCVI, k. 66v—68r; por. S. Bełch, *Paulus*, p. I s. 196.

²⁰ Zob. C. Piana, *Nuove ricerche su le Università di Bologna e di Parma*, „Spicilegium Bonaventurianum” 2: 1966 s. 340—341.

mieście²¹. Po promocji, w latach 1411—1413 wykładał w Bolonii *Dekret Gracjana*²². Ponadto w r. 1411 został powołany przez biskupa bolońskiego Jana na wikariusza generalnego „in spiritualibus et temporalibus” i pełnił ten urząd do 1415 r.²³ Następnie przez jakiś czas był profesorem prawa kanonicznego na uniwersytecie we Florencji. W związku z nominacją Dominika na audytora kamery apostołskiej władze Florencji prosiły papieża Marcina V, w liście z 31 sierpnia 1421 r., aby mógł on jeszcze przez rok wykładać dekretały²⁴. W dwa lata później Dominik został kapelanem Marcina V, który wysłał go jako swego przedstawiciela na sobór do Pawii i Sieny²⁵. Na posiedzeniu soboru 19 lutego 1424 r., podczas którego wybrano Bazyleę na miejsce następnego soboru, reprezentował nację włoską²⁶. Wkrótce potem (w r. 1424) zmarł w Tivoli²⁷. Dominik z San Gemignano był jednym z najwybitniejszych włoskich kanonistów XV w.; do jego najważniejszych dzieł należą: *Lectura super sextum decretalium* (I—II Venetiis 1476—1485; III—IV, Spirae b.r.w.); *Commentaria in decretum* (Venetiis 1504), *Commentaria in libros decretalium et sextum* (Venetiis 1520); *Summulae et divisiones seu synopsis* (Venetiis 1578); oraz *Consilia seu responsa* (Venetiis 1581)²⁸.

Obszerne consilium Dominika zawiera najpierw omówienie historii sporu polsko-krzyżackiego od zajęcia Pomorza Gdańskiego przez Zakon aż po wyrok wrocławski²⁹. Rozpatrując całą sytuację, stwierdził po pierwsze, że królowi polskiemu przysługuje środek prawny w postaci reductio ad arbitrium boni viri od ostatniego wyroku Zygmunta Luksemburskiego, którym wyrządził on wielką szkodę królestwu³⁰. W zaistniałej sytuacji papież jest właści-

²¹ C. Piana, *Ricerche su le Università di Bologna e di Parma nel secolo XV*, „Spicilegium Bonaventurianum” 1: 1963 s. 48; Tenże, *Nuove ricerche*, s. 340—342.

²² U. Dollari, *I Rotuli dei lettori legisti e artisti dello Studio Bolognese dal 1384 al 1799*, vol. 4, Bologna 1924 s. 31, 33, 34.

²³ C. Piana, *Ricerche*, s. 48; Tenże, *Nuove ricerche*, s. 344, 348, 350, 401—402, 408.

²⁴ *Statuti della Università e Studio Fiorentino*, ed. A. Gherardi, Firenze 1881 nr 141 s. 400; W. von Hofmann, *Forschungen zur Geschichte der kurialen Behörden von Schisma bis zur Reformation*, Bd 2, Rom 1914 s. 91.

²⁵ W. Brandmüller, *Das Konzil von Pavia-Siena 1423—1424*, Bd 2: *Quellen*, Münster 1974 nr 33 s. 66.

²⁶ *Tamże*, nr 46 s. 311, nr 47 s. 316, nr 49 s. 325.

²⁷ Biblioteka Watykańska Cod. lat. 2265, f. 262r.

²⁸ Zob. D. Maffei, *La donazione di Constantino nei giuristi medievali*, Milano 1964 s. 277; J. F. Schulte, *Die Geschichte der Quellen und Literatur des kanonischen Rechts*, Bd 2, Stuttgart 1877 s. 294—295; L. Hain, *Repertorium bibliographicum*, vol. 2, Parisiis 1831 nr 7528—7541.

²⁹ *Lites*¹, t. 3 s. 224—240.

³⁰ *Tamże*, s. 231—232.

wym sędzią w sporze polsko-krzyżackim. Ponadto Zakon nie może opierać swych praw do spornych ziem na wyroku wyszehradzkim 1335 r., pokoju kaliskim 1343 r., raciańskim 1404 r., toruńskim 1411 r., orzeczeniu budzińskim 1412 r. i wrocławskim 1420 r., ponieważ nie mają one wartości, dlatego że król nie może nadawać dóbr komukolwiek, jeśli jest to na szkodę królestwa. Tak więc zgoda Kazimierza Wielkiego na cesję 1/4 terytorium — zdaniem Dominika — była nieprawna. Nie mógł tego król uczynić nawet za zgodą panów królestwa. Potwierdzenia Jagiełły z 1404 i 1411 r. wcale nie uczyniły donacji kazimierzowskiej prawomocną. Do tego Jagiełło w czasie koronacji złożył przysięgę na ręce arcybiskupa, że nie będzie alienował dóbr królestwa. W związku z tym, że cesje Kazimierza z r. 1343 są nieważne, Krzyżacy nie mają tytułu prawnego do spornych ziem na mocy przedawnienia.

Dominik z San Gemignano opracował również consilium odnoszące się do Żmudzi³¹. Uznał, że wyrok Zygmunta Luksemburskiego w tej sprawie jest nieważny „propter defectum personarum compromittentium”³², gdyż zgodnie z prawem zapisu na sąd polubowny (compromissum) winni byli dokonać papież, jako zwierzchnik Zakonu Krzyżackiego, i Witold, wielki książę litewski, a nie wielki mistrz i król polski. Krzyżacy nie mogą również rościć sobie praw do Żmudzi w oparciu o przywileje cesarskie: Fryderyka II z r. 1245 i Ludwika IV z r. 1337, ponieważ ziemia ta w momencie wystawienia wspomnianych dokumentów nie podlegała cesarstwu. Dominik mocno podkreślił, że władcom chrześcijańskim nie wolno, bez słusznej przyczyny, napadać spokojnych pogan nie uznających władzy cesarskiej i pozbawiać ich dobytku oraz ojcowizny, gdyż posiadają je „iure gentium”³³. Również dokument papieża Aleksandra IV z r. 1259 nie stanowi oparcia dla roszczeń Krzyżaków, bowiem Żmudz przed zajęciem jej przez Zakon była pod władzą chrześcijan, tj. Królestwa Polskiego.

E. Weise³⁴ błędnie utożsamiał Dominika z San Gemignano z Dominikiem de Ponte, Wenecjaninem, adwokatem konsystorza, współpracownikiem Zygmunta Luksemburskiego i uczestnikiem soboru w Konstancji. Był on autorem pisma *Ne quibusdam figmentis*, w którym zwalczał poglądy Pawła Włodkowica wyrażone w *Opinio Ostiensis*. Dominik de Ponte opierał się na poglądach Henryka de Segusio i uzasadniał prawa Krzyżaków do zagarniania ziem po-

³¹ *Tamże*, s. 240—247.

³² *Tamże*, s. 241—242.

³³ *Tamże*, s. 244—246.

³⁴ *Die Staatsschriften des Deutschen Ordens in Preussen im 15. Jahrhundert*, bearb. v. E. Weise. Bd 1, Göttingen 1970 s. 248—250; H. Boockmann, *Johannes Falkenberg. Der Deutsche Orden und die polnische Politik*, Göttingen 1975 s. 237, 248, 257, 260.

³⁵ *Die Staatsschriften*, s. 252—265.

gan³⁵. Natomiast Dominik z San Gemignano miał w tej sprawie pogląd przeciwny oparty na stanowisku papieża Innocentego IV, jak to wynika z omówionej wyżej opinii³⁶.

III

Drugim prawnikiem, którego zaangażował Paweł Włodkowiec, był Jan Milis z Bressanone³⁷. Wiadomości o nim są dość fragmentaryczne. Doktorat obojga praw uzyskał zapewne na jednym z uniwersytetów Italii. Przed r. 1420 został adwokatem konsystorza³⁸. Nie brał udziału w soborze w Konstancji. W latach 1420—1425 reprezentował w Kurii Rzymskiej interesy Polski. Dnia 26 listopada 1425 r. wystąpił Jan Milis na konsystorzu generalnym jako prokurator Jagiełły i Witolda i w ich imieniu wycofał apelację złożoną przez poselstwo polskie w sprawie Jana Falkenberga 1 maja 1418 r. w Konstancji³⁹. Wiosną 1425 r. opracował consilium w odniesieniu do zarzutów, wysuniętych przez pełnomocników hrabiów holztyńskich w apelacji do Stolicy Apostolskiej, od wyroku polubownego Zygmunta Luksemburskiego, w sprawie holztyńsko-duńskiej, wydanego w Budzie 28 czerwca 1424 r. Opinię tę napisał na zlecenie kardynała Antoniego Penciera, któremu Marcin V nakazał rozpatrzenie całej sprawy. W consilium Jan Milis uznał wyrok Zygmunta Luksemburskiego za nieważny z licznych powodów formalnych⁴⁰.

Z czasem Jan Milis przeszedł na usługi krzyżackie, bowiem w marcu 1430 r. otrzymał 50 dukatów od Kaspra Wandofen, prokuratora zakonnego w Kurii Rzymskiej⁴¹. W liście do wielkiego mistrza z 13 marca 1430 r. wspomniany prokurator pisał, że Jan Milis wszystkie sprawy krzyżackie dotąd dobrze załatwiał⁴². W dniu 18 lipca 1433 r. na konsystorzu publicznym, na polecenie Zygmunta Luksemburskiego i w jego obecności, wystąpił Jan Mi-

³⁶ *Lites*¹, t. 3 s. 244—246; H. Boockmann, *Johannes Falkenberg*, s. 237.

³⁷ *Lites*¹, t. 3 s. 247—265.

³⁸ *Tamże*, s. 263; C. Cartharius, *Advocatorum s. Consistorii syllabum*, Romae 1656 s. XXIII—XXIV.

³⁹ Archiwum Watykańskie, *Diversa Cameralia* 3 f. 100v—101r.; K. A. Fink, *Zur Beurteilung des grossen abendländischen Schismas*, „Zeitschrift für Kirchengeschichte” Bd 73: 1962 s. 31; por. H. Boockmann, *Johannes Falkenberg*, s. 282—288, 297—303.

⁴⁰ Zob. Z. H. Nowak, *Międzynarodowe procesy*, s. 140—145. Podobne opinie napisali jeszcze dwaj inni adwokaci konsystorza.

⁴¹ *Die Berichte der Generalprokuratoren des Deutschen Ordens an der Kurie*, bearb. v. K. Forstreuter, Bd IV, 1, Göttingen 1973 nr 95, s. 147.

⁴² *Tamże*, nr 97 s. 149.

lis ze skargą cesarską na króla polskiego. W imieniu Zygmunta Luksemburskiego oskarżył wówczas Jagiełłę o współpracę z husytami (m. in.: wspomaganie Zygmunta Korybutowicza, wykorzystywanie husytów do walki z Krzyżakami), nieudzielanie pomocy cesarzowi w walkach z Turkami, pomówienia w związku z planami koronacyjnymi Witolda, niewywiązywanie się z układu lubowelskiego. W odniesieniu do tej ostatniej sprawy Jan Milis przeczytał dokument Jagiełły z 16 marca 1412 r. zawierający uroczyste poświadczenie pokoju między królem polskim a Zygmuntem Luksemburskim⁴³. Johann Niklosdorf, relacjonując wspomniany konsystorz wielkiemu mistrzowi, podał, że Jan Milis, to „eyn oberster advocat” Zakonu Krzyżackiego⁴⁴. W połowie następnego roku Milis był jeszcze na usługach krzyżackich, za które miał otrzymać 50 dukatów, ale wypłacono mu tylko połowę tej sumy, z czego nie był zadowolony; zaznaczono to w rachunkach krzyżackich⁴⁵. Być może wówczas urwała się jego współpraca z Krzyżakami.

Jan Milis nie uczestniczył osobiście w soborze bazylejskim, ale wysłał tam swego pełnomocnika Franciszka de la Cruce, który został inkorporowany do soboru 30 czerwca 1433 r.⁴⁶ Milis był człowiekiem świeckim, ożenił się z Grandellą; nic nie wiadomo o jego potomstwie⁴⁷. Przez Vespazjana da Bisticci był uważany za jednego z najwybitniejszych prawników rzymskich⁴⁸. Napisał *Repertorium iuris* wydane po raz pierwszy w Rzymie około r. 1471; obejmuje ono zarówno prawo rzymskie, jak i kanoniczne⁴⁹.

W opinii dotyczącej sporu polsko-krzyżackiego Jan Milis⁵⁰ stwierdził na początku, że wyrok sędziego polubownego winien być słuszny i sprawiedliwy. Ponieważ tak się nie stało w przypadku wyroku wrocławskiego, który wyrządził wielką szkodę królowi polskiemu, może Jagiełło prosić o *reductio ad arbitrium boni viri*⁵¹. W zaistniałej sytuacji papież jest właściwym sędzią sprawy polsko-krzyżackiej. Prawnik ten udowodnił, że wyrok króla rzymskiego z r. 1420 jest nieważny z kilku powodów, a mianowicie: wielki mistrz „fecit compromissum” w sprawie dóbr i praw zakonu bez zgody papieża — swego zwierzchnika oraz bez zgody

⁴³ *Tamże*, nr 553 s. 592—594; por. nr 555 s. 595—598, nr 557 s. 602—604.

⁴⁴ *Tamże*, nr 555 s. 595.

⁴⁵ *Tamże*, nr 618 s. 682.

⁴⁶ *Concilium Basiliense. Studien und Quellen zur Geschichte des Concils von Basel*, hrsg. v. J. Haller (dal. cyt.: CB), Bd 2, Basel 1897 s. 440.

⁴⁷ C. Cartharius, *dz. cyt.*, s. XXIII—XXIV.

⁴⁸ Vespasiano da Bisticci, *Le vite*, ed. A. Greco, vol. 2, Firenze 1976 s. 95.

⁴⁹ Hain, *Repertorium*, vol. 2 nr 11153—11156.

⁵⁰ *Lites*¹, t. 3 s. 247—263.

⁵¹ *Tamże*, s. 247—249.

kapituły zakonnej; ze strony króla polskiego „compromissum fuit nullum”, gdyż nie mógł on alienować ziem i praw królestwa, a ponadto wyrok dotyczył ziem, co do których został wydany ostateczny wyrok przez sąd papieski w r. 1339. Jan Milis podkreślił mocno, że papież winien nakazać wykonanie wyroku warszawskiego „ex officio suo”⁵².

Następnie prawnik zajął się przedstawionym przez Krzyżaków dokumentem Konrada Mazowieckiego z r. 1230, dotyczącym ziemi chełmińskiej (potwierdzonym przez Fryderyka II oraz papieża Grzegorza IX i Aleksandra IV) i uznał, że darowizna nie jest udowodniona, a więc konfirmacje nie mają żadnej wartości. Ponadto dodał, że Aleksander IV sporządził dokument konfirmacyjny wyłącznie w oparciu o relację krzyżacką, nie orzekając czy jest ona wiarygodna. Jan Milis stanął na stanowisku, że ziemia chełmińska, jako część księstwa mazowieckiego, nie mogła być alienowana przez ks. Konrada. Udowodnił również, że wyroki sądów polubownych z lat 1335 i 1412 oraz zrzeczenia królewskie w traktatach pokojowych z lat 1343, 1404 i 1411 są nieważne. Dwa ostatnie układy pokojowe zawarte z ogromną szkodą królestwa Władysław Jagiełło ma prawo, a zarazem obowiązek odwołać, bowiem gdyby tego nie uczynił, naruszyłby honor swojej korony. Krzyżacy nie mogą posiadać spornych ziem z tytułu przedawnienia, gdyż ziemie te stanowią 1/3 terytorium królestwa i ze względu na ogrom szkód król ma prawo upomnieć się o nie nawet po 40 latach. Konkludując, włoski prawnik stwierdził raz jeszcze prawomocność wyroku warszawskiego z r. 1339 i konieczność jego wykonania⁵³.

Jan Milis napisał również *Allegaciones in materia terre Samaytarum et Sudorum*⁵⁴. Uznał, że wszystkie przywileje cesarskie i papieskie, nadane Krzyżakom co do Żmudzi są nieważne, bo nie przyjmowali oni zwierzchnictwa cesarza, a jedynie króla polskiego. Nawet papież nie może nakazać wojny przeciw poganom, jeśli w pokojowy sposób posiadają swe ziemie i na nich żyją, bowiem mają je „iure gentium”⁵⁵. Do tego dokument cesarza Ludwika IV z r. 1337 wyraźnie podał, że Żmudź należy do Litwy, a więc podlega władzy wielkiego księcia. Również dokument Mendoga z r. 1259, w którym nadał on Żmudź Zakonowi nie ma wartości, gdyż nie miał on prawa tego czynić. Tytuły prawne Krzyżaków, wynikające z układów z Jagiełłą i Witoldem, są nieważne, bowiem zarówno król, jak i wielki książę, nie mogą alienować ziem na szkodę Królestwa Polskiego i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Według Jana Milisa wyrok Zygmunta Luksemburskiego jest nieważny

⁵² Tamże, s. 250—251.

⁵³ Tamże, s. 263.

⁵⁴ Tamże, s. 263—265.

⁵⁵ Tamże, s. 264.

co do Żmudzi, ponieważ Witold nie przekazał sprawy na sąd polubowny.

W swych opiniach Jan Milis jednoznacznie określił prawa Polski i Litwy do spornych ziem i podważył równocześnie wszelkie roszczenia krzyżackie.

IV

Trzecią opinię w sprawie polsko-krzyżackiej napisał Gaspar z Perugii⁵⁶. Studiował on prawo kanoniczne prawdopodobnie w Padwie, gdzie przed 28 kwietnia 1394 r. uzyskał doktorat⁵⁷. W kilka lat później związał się z kurią rzymską, bowiem od r. 1410 występuje w źródłach jako adwokat konsystorza. Z bulli Jana XXIII, skierowanej do arcybiskupa gnieźnieńskiego i biskupów polskich w dniu 9 czerwca 1410 r., wynika, że papież wysłał Gaspara z Perugii wraz z Miglolušem, rycerzem neapolitańskim, do Węgier, Polski i Prus celem przywrócenia pokoju⁵⁸. O szczegółach tej misji nic nie wiadomo, niemniej jednak już wówczas Gaspar zetknął się z konfliktem Polski z Zakonem Krzyżackim. Od kwietnia 1415 r. uczestniczył w soborze w Konstancji, jako adwokat konsystorza i opat klasztoru na Monte Erile; należał do nacji włoskiej⁵⁹. W źródłach jeden raz na sesji generalnej soboru 30 czerwca 1416 r. został określony jako „secretarius dicti Constantiensis concilii”⁶⁰. Przez trzy lata Gaspar z Perugii prowadził w Konstancji ożywioną działalność, głównie w rozmaitych sporach toczonych na soborze. Należał do komisji soborowej, która przygotowywała w r. 1415 sprawę złożenia Jana XXIII z papieżstwa. Wówczas to spotkał się osobiście z wybitnym polskim intelektualistą Andrzejem Łaskarzycem, który także uczestniczył gorliwie w pracach wspomnianej komisji⁶¹. W tym samym czasie Gaspar zapoznał się głębiej ze sprawami polsko-krzyżackimi, gdyż 11 maja 1415 r. Zygmunta Luksemburski powołał w Konstancji specjalną komisję z kardynałem Franciszkiem Zabarellą na czele, złożoną z ośmiu członków (po dwóch z każdej nacji), wśród których znalazł się Gaspar. Komisja miała za zadanie

⁵⁶ Tamże, s. 265—276.

⁵⁷ *Monumenti della Università di Padova (1318—1405)*, ed. A. Gloria, Padova 1888 t. 1 nr 664 s. 340—341, t. 2 nr 1185 s. 284; J. Fijałek, *Polonia*, s. 13—14.

⁵⁸ *Bullarium Poloniae*, ed. S. Kuraś, I. Sułkowska-Kuraś, t. 3, Lublini—Romae 1988 nr 1257.

⁵⁹ *Magnum Oecumenicorum Constantiense Concilium*, ed. H. von der Hardt (dal. cyt.: Hardt), t. 4, Francofurti—Lipsiae 1699 szp. 159, 263; *Acta Concilii Constantiensis*, ed. H. Finke (dal. cyt.: ACC), t. 4, Münster 1896—1928 s. 284—286.

⁶⁰ Hardt, t. 4 szp. 715—716.

⁶¹ Tamże, szp. 263, 271—276, 292.

rozwiązać spór na drodze ugody między Polską a Zakonem⁶². Brak jednak wiadomości źródłowych o działalności komisji i roli Gaspara z Perugii. W listopadzie 1415 r. popierał Jana Gersona w głośnej sprawie związanej z Janem Petit. Wtedy to badał z punktu widzenia prawa rzymskiego *Assertiones* przedstawione soborowi przez Gersona i uznał ich zasadność⁶³. W latach 1415—1416 występował wielokrotnie jako prokurator elekta strasburskiego Wilhelma w jego sporze z kapitułą⁶⁴. Reprezentował również interesy Grzegorza, biskupa trydenckiego, w listopadzie 1415 r., a w następnych latach był jednym z przedstawicieli nacji włoskiej w komisji, która rozpatrywała sprawę trydencką⁶⁵. Wiosną 1416 r. był jednym z prokuratorów Rajmunda, elekta na arcybiskupstwo w Sens⁶⁶. W maju t.r. Gaspar z Perugii został powołany do grona sędziów w sprawie Hieronima z Pragi i brał udział w jego przesłuchaniach i skazaniu⁶⁷.

Jako prokurator Polski, wystąpił Gaspar na ostatniej sesji soboru, 22 kwietnia 1418 r., na której w imieniu posłów Władysława Jagiełły i Witolda zażądał od papieża i soboru potępienia *Satyry* Jana Falkenberga⁶⁸.

Po soborze w Konstancji nadal był adwokatem konsystorza, a następnie w r. 1421 został wyniesiony na biskupstwo w Foligno. W dwa lata później zrezygnował z tego biskupstwa i niebawem — w lipcu 1424 r. — został mianowany przez Marcina V biskupem Frigento; godność tę posiadał aż do śmierci⁶⁹.

Jesienią 1432 r. Gaspar z Perugii otrzymał katedrę prawa kanonicznego na uniwersytecie we Florencji z roczną pensją 400 florenów⁷⁰, jednakże już wiosną 1433 r. udał się na sobór do Bazylei, gdzie został inkorporowany 17 kwietnia⁷¹. Na soborze przebywał do końca r. 1436 i występował jako *advocatus consistorii* oraz *advoca-*

⁶² ACC, t. 2 s. 242; Z. H. Nowak, *Międzynarodowe procesy*, s. 61—68.

⁶³ ACC, t. 2 s. 284—286.

⁶⁴ Hardt, t. 4 szp. 555, 632—633, 701, 703, 739—740.

⁶⁵ Tamże, szp. 536, 829, 1015, 1095.

⁶⁶ Tamże, szp. 748—749.

⁶⁷ Tamże, szp. 750, 754, 755—756; J. D. Mansi, *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, t. 27, Venetiis 1784 szp. 881, 887—897.

⁶⁸ Hardt, t. 5 szp. 1555—1556, 1557—1558; S. L. Ehrlich, *Pawel Włódkowic*, s. 102—106.

⁶⁹ Zob. C. Eubel, *Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi*, t. 1, Monasterii—Patavii 1913 s. 255, 256; D. F. Marini, *I Vescovi di Foligno. Cenni biografici*, Treviso 1948, s. 30; G. Zigarelli, *Serie cronologica de vescovi di Frigento*, w: *Storia della cattedra di Avellano e de suoi pastori*, t. 2, Napoli 1856 s. 360.

⁷⁰ *Statuti* (A. Gherardi), nr 178 s. 423.

⁷¹ CB, t. 2 s. 387.

tus sacri concilii w Komisji do spraw ogólnych (pro communibus) i na posiedzeniach generalnych⁷².

Zaledwie kilka dni po inkorporacji, na posiedzeniu generalnym 24 kwietnia 1433 r., Gaspar wystąpił w obronie interesów polskich, gdy posłowie krzyżacy oskarżyli Jagiełłę o niszczenie Zakonu wszelkimi sposobami⁷³. Podobnie na posiedzeniu generalnym 7 sierpnia 1433 r. Gaspar z Perugii wraz z Szymonem z Teramo prosili ojców soboru, aby po odczytaniu listu wielkiego mistrza nie rozważali spraw polsko-krzyżackich, aż do przyjazdu uroczystego poselstwa króla Władysława⁷⁴. We wspomnianym liście Krzyżacy oskarżali Jagiełłę o współpracę z husytami przeciw Zakonowi. Po raz trzeci Gaspar i Szymon bronili interesów polskich na posiedzeniu generalnym 5 marca 1434 r. Wtedy to adwokat konsystorza Szymon de Valle odczytał list Świdrygiełły z 26 listopada ubiegłego roku, w którym atakował on niezwykle ostro Jagiełłę. Wywołało to gwałtowną burzę na posiedzeniu, gdyż prokuratorzy króla polskiego zaprotestowali i twierdzili, że przyczyną wojny jest sam Świdrygiełło, gdyż związał się z Krzyżakami — notorycznymi wrogami Królestwa Polskiego. Na to prokurator krzyżacki Andrzej Pfaffendorf replikował, oskarżając Jagiełłę o chęć zamordowania Świdrygiełły. Przewodniczący soboru Julian Cesarini nakazał stonom milczenie, a następnie pozwolił Gasparowi i Szymonowi odczytać list Jagiełły z 12 stycznia 1434 r., w którym król zapowiadał m.in. przybycie poselstwa polskiego⁷⁵. Po swoim przyjeździe, posłowie królewscy współpracowali z Gasparem z Perugii, chociaż brak na to jednoznacznych dowodów źródłowych⁷⁶. Za pilnowanie spraw polskich w Bazylei w latach 1433—1434 Gaspar otrzymał od Jagiełły kosztowne futro z kun (*vestis foderata*), które król przekazał tuż przed śmiercią na ręce profesora teologii w Krakowie Mikołaja Kozłowskiego. Ten ostatni miał je przesłać właścicielowi dopiero w r. 1436⁷⁷.

Dla zobrazowania pozycji Gaspara na soborze należy przytoczyć wybrane fakty z jego działalności. Występował jako prokurator:

⁷² Tamże, s. 400, t. 4 s. 353 oraz przypisy poniżej.

⁷³ CB, t. 2 s. 393.

⁷⁴ Tamże, s. 460; Joannis de Segovia *Historia gestorum generalis synodi Basiliensis*, ed. R. Beer, E. Birk, *Monumenta conciliorum generalium saeculi decimi quinti. Concilium Basiliense Scriptorum* (dal. cyt.: MC), t. 2 Vindobonae 1873 s. 414.

⁷⁵ CB, t. 3 s. 38—39, 611—613 (list Jagiełły); MC, t. 2 s. 619—620; A. Lewicki, *Powstanie Świdrygiełły*, „Rozprawy AU Wydz. Hist.-Filoz.”, t. 29, Kraków 1892 s. 335—336.

⁷⁶ *Die Berichte*, IV, 2 nr 703, s. 773—774. Andrzej Pfaffendorf wspominał 19 IV 1435 r. w liście do wielkiego mistrza, że z polskim poselstwem współpracowało trzech adwokatów konsystorza; wśród nich był niewątpliwie Gaspar z Perugii.

⁷⁷ CB, t. 4 s. 100, 117.

poselstwa burgundzkiego w latach 1433—1434⁷⁸; księcia Sabaudii w sprawie obsady biskupstwa w Lozannie w r. 1434⁷⁹; Wenecji w sporze z patriarchą akwilejskim w r. 1434⁸⁰; Fryderyka ks. saskiego w maju 1434 r.⁸¹; Henryka ks. bawarskiego i Fryderyka margrabiego brandenburskiego w ich sporze z ks. bawarskim Ludwikiem we wrześniu 1436 r.⁸² Ponadto Gaspar z Perugii udzielał się jako prokurator w licznych sporach o obsadę biskupstw. I tak był przedstawicielem arcybiskupa trewirskiego Rabana w jego sporze z kapitułą w latach 1433—1434⁸³; biskupa utrechckiego Rudolfa von Diepholt w latach 1434—1435⁸⁴; Roberta Dalphini przeniesionego na biskupstwo w Albi w r. 1435⁸⁵; Piotra biskupa w Saint Mâlo przeniesionego z biskupstwa Tréguier w r. 1435⁸⁶.

Latem 1436 r. Gaspar z Perugii został wysłany przez sobór jako poseł do Florencji i Sieny „pro materia reductionis Grecorum”⁸⁷. Na posiedzeniach generalnych 18 sierpnia i 3 września 1436 r. zdał wyczerpującą relację ze swojej misji⁸⁸. Jesienią, 3 i 5 listopada t.r., przedstawił soborowi wszelkie dogodności Florencji jako miejsca do rozmów z Grekami w sprawie unii⁸⁹. W głosowaniu 5 grudnia 1436 r. nad nowym miejscem soboru Gaspar opowiedział się za Florencją, znalazł się więc w grupie mniejszościowej propapieskiej⁹⁰. Wkrótce po tej dacie wyjechał z Bazylei, nie wiadomo jednak, czy udał się do Ferrary, a następnie do Florencji, gdyż nie występuje w aktach tego soboru. Wrócił niewątpliwie do Rzymu (popierał bowiem Eugeniusza IV) i na biskupstwo we Frigento, gdzie zmarł w r. 1455⁹¹.

Gaspar z Perugii — jak wynika z przedstawionej wyżej działalności — był prawnikiem — praktykiem, jednakże przypisuje się mu dwa dziełka: *De beneficiorum reservationibus* i *De sphaera*. Napisał również kilka consiliów⁹².

⁷⁸ CB, t. 2 s. 542, t. 3 s. 3, 14, 81.

⁷⁹ CB, t. 3 s. 10.

⁸⁰ Tamże, s. 74, 163.

⁸¹ Tamże, s. 89.

⁸² CB, t. 4 s. 273.

⁸³ CB, t. 2 s. 464, t. 3 s. 47—48.

⁸⁴ CB, t. 3 s. 118, 495.

⁸⁵ Tamże, s. 582, 589, 594—595, 596—597.

⁸⁶ Tamże, s. 553.

⁸⁷ CB, t. 4 s. 247.

⁸⁸ Tamże, s. 247, 258.

⁸⁹ Tamże, s. 320, 321.

⁹⁰ Tamże, s. 353.

⁹¹ Zob. wyżej przyp. 69.

⁹² Zob. J. F. Schulte, *Geschichte*, Bd 2 s. 370; J. Fijałek, *Polonia*, s. 13—14. G. Dolezalek, *Verzeichnis der Handschriften zum römischen Recht bis 1600*, Frankfurt am Main 1972 I, III (bez paginacji).

W opinii dotyczącej sprawy polsko-krzyżackiej uznał, podobnie jak jego poprzednicy, że królowi polskiemu przysługuje, po wielce krzywdzącym wyroku Zygmunta Luksemburskiego z r. 1420, środek prawny w postaci *reductio ad arbitrium boni viri*⁹³. Stwierdził, że wyrok sądu papieskiego z 1339 r. zachowuje swoją ważność, a donacje Kazimierza, które po nim nastąpiły w r. 1343, są nieważne, gdyż były dokonane „*sine consensu procerum*”⁹⁴. Król jest tylko administratorem ziem w państwie, a nie ich posiadaczem i dlatego nie może ziem i praw królestwa „*in notabili quantitate*” alienować, co zresztą zaprzysiął w czasie koronacji. Na wszelkie alienacje król musi mieć zgodę wszystkich poddanych⁹⁵. Ponadto, zdaniem Gaspara, król oraz papież mają prawo odwołać te donacje, które były uczynione na szkodę królestwa. Potwierdzenie przez Jagiełłę traktatu kaliskiego w r. 1404 nie uprawomocniło cesji terytorialnych Kazimierza Wielkiego. Natomiast na pokój toruński z r. 1411 Krzyżacy nie mogą się powoływać, ponieważ sami go naruszali. W kwestii przedawnienia stwierdził włoski prawnik, że „*male fidei possessor nullo tempore prescribit*”⁹⁶ i na tej podstawie Zakon Krzyżacki nie ma praw do zagarniętych ziem. Wykazał więc, że Królestwo Polskie ma wszelkie prawa do spornych ziem i terytoriów.

V

Następnym prawnikiem, którego Paweł Włodkowie prosił o napisanie opinii, był Paweł z Castro⁹⁷. Urodził się między 1360 a 1362 r. w Castro i był synem ubogiego Angela. Najpierw studiował prawo rzymskie w Perugii u Baldusa, wybitnego cywilisty, około r. 1375, a później w Pawii u Krzysztofa Castiglione. W r. 1385 uzyskał doktorat obojga praw w Awinionie⁹⁸. Tam należał do otoczenia kardynała Piotra Orsini przebywającego na dworze Klemensa VII. Wykładał również prawo rzymskie na uniwersytecie w Awinionie, gdzie przebywał z przerwami do końca r. 1401⁹⁹. Następnie do 1403 r. związany był z uniwersytetem we Florencji, gdzie miał katedrę prawa rzymskiego¹⁰⁰. U schyłku 1403 r. opuścił

⁹³ *Lites*, t. 3 s. 265—268.

⁹⁴ Tamże, s. 269.

⁹⁵ Tamże, s. 270—271.

⁹⁶ Tamże, s. 274—275.

⁹⁷ Zob. wyżej przyp. 12.

⁹⁸ Zob. G. D'Amelio, *Paolo di Castro*, w: *Dizionario biografico degli Italiani*, t. 22, Roma 1979 s. 227—228.

⁹⁹ Zob. E. de Teule, *Chronologie des docteurs en droit civil de l'Université d'Avignon (1303—1791)*, Paris 1887 s. 17; G. D'Amelio, *dz. cyt.*, s. 228—229.

¹⁰⁰ *Statuti* (A. Gherardi), nr 113 s. 375, 377.

Florencję i został podestą Viterbo. Urząd pełnił od 1 lutego do 31 lipca 1404 r. i zajął się m. in. reformą statutów miejskich¹⁰¹. W latach 1404—1413 prowadził wykłady z prawa rzymskiego w Sienie¹⁰², a od 1413 r. ponownie we Florencji. W dwa lata później należał do komisji, która dokonała rewizji statutów miejskich Florencji¹⁰³. Prawdopodobnie związał się z tym miastem na dłużej, gdyż w latach 1422—1424 po raz kolejny został powołany na profesora prawa rzymskiego z roczną pensją 330 florenów¹⁰⁴. Potem udał się do Bolonii, gdzie w latach 1424—1429 wykładał *Infortiatum* i *Digestum novum*¹⁰⁵. Z kolei przeniósł się do Padwy i od października 1429 r., aż do śmierci 20 lipca 1441 r., był profesorem prawa w tamtejszym uniwersytecie¹⁰⁶. W r. 1403 ożenił się z Pierą de Cervini di Corneto, krewną kanonisty Piotra d'Ancharano; miał z nią trzech synów i jedną córkę¹⁰⁷.

Według opinii dzisiejszych badaczy Piotr z Castro należał do najwybitniejszych cywilistów w I połowie XV w. Twórczo rozwijał dorobek poprzedników, korygował nawet swego wielkiego mistrza Baldusa. Ogrom zainteresowań, rozległa kultura prawnicza (precyzja analizy i niezależności sądu) są szczególnie widoczne w napisanych przez niego consiliach¹⁰⁸. Stworzył komentarze do poszczególnych części kodyfikacji justyniańskiej: *Lectura Codicis*, *Lectura Digesti veteris*, *Lectura Digesti novi*, *Lectura Infortiatii*; zachowały się w licznych rękopisach i inkunabulach¹⁰⁹.

Opinia Pawła z Castro, dotycząca sporu polsko-krzyżackiego, z nieznanymi powodów nie weszła w skład kolekcji materiałów procesowych, zachowanej w trzech rękopisach: krakowskim, warszaw-

¹⁰¹ Zob. G. D'Amelio, *dz. cyt.*, s. 229; N. del Re, *Paolo di Castro, dottore della verità*, „Studi Senesi” seria 3, 19: 1970 s. 231—233.

¹⁰² Zob. L. Zdekauer, *Lo Studio di Siena nel Rinascimento*, Milano 1894 s. 38.

¹⁰³ *Statuti* (A. Gherardi), nr 128 s. 389, nr 130 s. 391.

¹⁰⁴ *Tamże*, nr 143 s. 402, nr 146 s. 403.

¹⁰⁵ U. Dollari, *I Rotuli*, vol. 4 s. 47, 49, 52, 54, 56.

¹⁰⁶ *Acta graduum academicorum Gymnasi Patavini ab anno 1406 ad annum 1450*, ed. C. Zonta, J. Brotto, Padova 1922 nr 740, 742, 1476, 1524; G. D'Amelio, *dz. cyt.*, s. 230.

¹⁰⁷ Zob. G. D'Amelio, *dz. cyt.*, s. 230.

¹⁰⁸ Zob. N. del Re, *dz. cyt.*, s. 194—236; H. Lange, *Rechtsquellen in den Consilien Pauli de Castro*, w: *Aktuelle Fragen aus modernen Recht und Rechtsgeschichte. Gedächtnisschrift für R. Schmidt*, Berlin 1966 s. 421—440; G. D'Amelio, *dz. cyt.*, s. 230—233. *Consilia* Pawła z Castro zostały wydane po raz pierwszy w Rzymie w r. 1473. Największy zbiór consiliów opublikowano we Frankfurcie w r. 1596. Część consiliów wydał N. del Re, *Sei consigli inediti di Paolo di Castro nei codici Vat. lat. 8068, 8069, 11605 e Urbin. lat. 1132*, Roma 1945.

¹⁰⁹ Zob. Hain, *Repertorium*, vol. 2 nr 4598—4646; W. A. Copinger, *Supplementum*, nr 4617—4644; Dolezalek, *Verzeichnis*, I—IV (bez paginacji); A. Belloni, *dz. cyt.*, s. 286—292.

skim i królewieckim. Dlatego też nie została opublikowana w trzecim tomie *Lites*. Wspomniana opinia przechowała się w zbiorze consiliów Pawła, wydanych w Wenecji w r. 1570 i Frankfurcie w r. 1582¹¹⁰.

Z tekstu opinii wynika jednoznacznie, że Paweł z Castro napisał ją jesienią 1420 r.¹¹¹ W sprawie wyroku wrocławskiego zajął stanowisko podobne jak inni prawnicy, bowiem uznał, że król w zaistniałej sytuacji może się „ad papam recurri pro reformatione dictae sententiae”¹¹². Główny nacisk w swej opinii Paweł z Castro położył na rozważeniu następującego problemu: czy wyroki z lat 1335 i 1412 oraz traktaty pokojowe z lat 1343, 1404 i 1411 podważają wyrok sądu papieskiego z r. 1339. Po szczegółowym rozpatrzeniu każdego z osobna wyroku i układu pokojowego stwierdził, że żaden z nich nie uchylił wyroku warszawskiego. Podkreślając nieważność oddania przez Kazimierza w r. 1343 ziem polskich Zakonowi Krzyżackiemu użył następującego argumentu „...si rex vel imperator donat terras regni ecclesiae inferiori totaliter a se appropriando, non valeat donatio”¹¹³. W kwestii przedawnienia Paweł z Castro podał, że nie można go liczyć od r. 1343, gdyż tytuły prawne Krzyżaków do spornych ziem były niesprawiedliwe i nieważne. Kazimierz bowiem nie mógł alienować dóbr królestwa, a ponadto Krzyżacy od traktatu kaliskiego posiadali owe ziemie w złej wierze. Do tego wszystkie przywileje cesarskie i papieskie, które przyznawały Zakonowi prawo do ziem zagarniętych na niewiernych, nie mogą zostać rozszerzone na zabór ziem należących do chrześcijan¹¹⁴. Tak więc nie mogło nastąpić przedawnienie praw królestwa do ziem zabranych przez Krzyżaków. Konfirmacja donacji kazimierzowskiej przez Jagiełłę w r. 1404 naraziła królestwo na szkody i zdaniem Pawła jest nieważna, bowiem „in illa deficit consensus regnicolarum”¹¹⁵. Natomiast pokój toruński nie obowiązuje króla, gdyż sami Krzyżacy go naruszali. Dlatego też Jagiełło ma pełne prawo upomnieć się o zagarnięte ziemie i wystąpić przeciw Krzyżakom nie w swoim własnym imieniu, lecz „...nomine dignitatis suae, id est regni et coronae atque regnicolarum, quorum est administrator potius, quam dominus”¹¹⁶.

Consilium Pawła z Castro w pełni popierało dążenia polskie w procesie rzymskim.

¹¹⁰ Zob. S. Belch, *Paulus*, p. I s. 197, 307—308 i wyżej przyp. 12.

¹¹¹ *Consilia*, k. 37v. Zaznaczył, że od układu z r. 1404 upłynęło 16 lat.

¹¹² *Consilia*, k. 36r.

¹¹³ *Tamże*, k. 36v.

¹¹⁴ *Tamże*, k. 37r.

¹¹⁵ *Tamże*, k. 36v—37r.

¹¹⁶ *Tamże*, k. 37r.

VI

Piątą opinię opracowało kolegium trzech prawników padewskich: Rafał Fulgosius, Rafał Rajmundi z Como i Prosdocimus Conti z Padwy¹¹⁷.

Rafał Fulgosius urodził się w r. 1367 w Piacenzy, był synem Jana. Początkowo studiował prawo w Bolonii (głównie u Bartłomieja z Saliceto), a następnie w Pawii był uczniem wybitnego prawnika Krzysztofa Castiglione¹¹⁸. W r. 1390 uzyskał w uniwersytecie pawijskim doktorat obojga praw i do r. 1399 wykładał w nim prawo rzymskie¹¹⁹. Potem przeniósł się do Piacenzy, gdzie był profesorem prawa rzymskiego do r. 1405 lub 1406. Z kolei prowadził wykłady w Sienie w latach 1407—1408¹²⁰, a następnie w Padwie od r. 1409 aż do śmierci w r. 1427¹²¹.

Zimą 1414/1415 przebywał w Konstancji na soborze i był jednym z czterech adwokatów soboru. Dnia 15 lutego 1415 r. wraz z Piotrem d'Anarano złożył wyjaśnienie na posiedzeniu soboru, że Jan XXIII gotów jest zrzec się godności¹²². Na prośby tego papieża senat Wenecji zgodził się 4 grudnia 1414 r., aby Fulgosius pozostał jeszcze na soborze, mimo że jego nieobecność w studium padewskim senat uważał za wielce szkodliwą¹²³.

W r. 1413 uniwersytet w Parmie zaferował Rafałowi katedrę prawa rzymskiego z rocznym wynagrodzeniem 1000 dukatów, co zmusiło senat wenecki do podniesienia rocznej pensji Fulgosiowski z 500 do 850 dukatów. Senat Wenecji wielokrotnie powoływał Rafała na swego doradcę w rozmaitych sprawach republiki¹²⁴. W uniwersytecie padewskim wykładał *Codex*, *Infortiatum* i *Digestum vetus*. W roku akademickim 1422—1423 jego pensja wynosiła 1000 dukatów i była chyba najwyższą w uniwersytetach Italii¹²⁵.

Był żonaty z Giovanną Beccaria. Zmarł w czasie panującej w Padwie zarazy 12 września 1427 r. i został pochowany w bazylice św. Antoniego, gdzie ma swoje mauzoleum¹²⁶.

¹¹⁷ *Lites* 1, t. 3 s. 276—291.

¹¹⁸ Zob. A. Belloni, *Professori giuristi a Padova nel secolo XV. Profili bio-bibliografici e cattedre*, Frankfurt am Main 1986, s. 306.

¹¹⁹ *Codice diplomatico dell'Università di Pavia*, ed. R. Maiocchi, t. 1, Pavia 1905—1913 nr 305, 320, 323, 751, 753, 755.

¹²⁰ Zob. A. Belloni, dz. cyt., s. 306—307.

¹²¹ *Acta graduum*, nr 37, 38, 39, 507, 508, 758.

¹²² ACC, I s. 263—264; H. Finke, *Forschungen und Quellen zur Geschichte des Konstanzer Konzils*, Paderborn 1889 s. 257—258.

¹²³ ACC, I s. 263—264.

¹²⁴ Zob. F. K. von Savigny, *Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter*, Bd 6, Heidelberg 1850 s. 272—273.

¹²⁵ Zob. A. Belloni, dz. cyt., s. 307—309.

¹²⁶ Zob. V. Lazzarini, *Il mausoleo di Raffaele Fulgosio nella Basilica del Santo*, „Archivio Veneto—Tridentino” vol. 4: 1923 s. 147—156.

Rafał Fulgosius napisał komentarze do pomników prawa rzymskiego: *Lectura Digesti veteris* (Lugduni 1554), *Lectura Codicis* (Lugduni 1547) oraz liczne *Consilia* wydane wraz z consiliami Rafała Rajmundi (Venetiis 1575), a także *Repetitiones* i *Rubricae iuris civili secundum ordinem alphabeti* zachowane w licznych rękopisach¹²⁷.

Rafał Rajmundi z Como, syn Mikołaja, urodził się w r. 1378. Studia prawnicze odbył w Pawii; jego mistrzami byli Krzysztof Castiglione i Rafał Fulgosius. Doktorat obojga praw uzyskał w r. 1398¹²⁸. Na krótko przeniósł się do Piacenzy, gdzie w latach 1399—1400 wykładał *Infortiatum*¹²⁹. Następnie wrócił do Pawii i w latach 1403, 1406, 1407—1408 prowadził wykłady z *Digestum novum*, a w latach 1409—1410 z *Kodeksu Justyniana*¹³⁰. Jesienią 1410 r. wyjechał do Padwy i w temtejszym uniwersytecie wykładał do r. 1427 zarówno prawo rzymskie, jak i kanoniczne¹³¹. W r. 1426 wraz z Rafałem Fulgosiusem i Prosdocimusem Conti doradzał senatowi Wenecji w sprawie pokoju między republiką a ks. Filipem Marią Viscontim¹³². W roku akademickim 1422—1423 miał katedrę *Infortiatum* z pensją 700 dukatów¹³³. Był żonaty z Blanką de Lunate i pozostawił jednego syna i cztery córki. Zmarł 20 października 1427 r. w Vicenzy, dokąd starał się ująć przed panującą w Padwie zarazą¹³⁴.

Rafał Rajmundi pozostawił następujące dzieła z zakresu prawa rzymskiego: *Lectura Infortiatum* (Lugduni 1554), *Lectura Digesti novi* (Lugduni 1554), *Lectura Codicis*; *Index rerum et verborum ad primam partem Pandectarum commentariorum Rafaelis Fulgosii* (Lugduni 1554) oraz *Consilia* wydane wraz z consiliami Rafała Fulgosiusa (Venetiis 1575)¹³⁵.

Prosdocimus Conti, syn Manfrina, urodził się w Padwie około r. 1370. Studiował w rodzinnym mieście; jednym z jego mistrzów był Franciszek Zabarella. Doktorat obojga praw uzyskał w r. 1398 i od razu został wpisany do kolegium prawników padewskich¹³⁶.

¹²⁷ Zob. A. Belloni, dz. cyt., s. 309—310.

¹²⁸ *Codice* (Maiocchi), t. 1 nr 482, 646, 648; A. Belloni, dz. cyt., s. 311.

¹²⁹ *Codice* (Maiocchi), t. 1 nr 751.

¹³⁰ *Codice* (Maiocchi), t. 2 nr 180; A. Belloni, dz. cyt., s. 311.

¹³¹ *Acta graduum*, nr 121, 148, 156, 758; A. Belloni, dz. cyt., s. 311—312.

¹³² Zob. G. Mantese, *Il testamento di Raffaele Raimondi da Como* (1380—c. 1427), „Archivio Veneto” serie V, vol. 68: 1961 s. 25—26.

¹³³ Zob. A. Belloni, dz. cyt., s. 312; G. Mantese, dz. cyt., s. 25—26.

¹³⁴ Zob. G. Mantese, dz. cyt., s. 26, 30; A. Belloni, dz. cyt., s. 312.

¹³⁵ Zob. A. Belloni, dz. cyt., s. 312—313.

¹³⁶ *Monumenti*, t. 1 nr 446, t. 2 nr 2008.

W latach 1398—1405 wykładał prawo kanoniczne i był jednym z promotorów doktoratu dekretów Andrzeja Łaskarzyca, który miał miejsce 22 lutego 1405 r.¹³⁷ Potem udał się do Sieny, gdzie był profesorem prawa od 1406 do 1409 r.¹³⁸, a następnie powrócił do Padwy i od r. 1411 prowadził wykłady z prawa kanonicznego i rzymskiego, aż do śmierci w r. 1438.¹³⁹ Aktywnie uczestniczył w życiu Padwy jako sędzia polubowny, egzekutor testamentów oraz doradca władz miejskich. Był żonaty aż trzykrotnie¹⁴⁰. Zmarł między 3 czerwca 1438 a 17 lipca 1439 r.¹⁴¹ Prosdocimus posiadał dużą bibliotekę z zakresu prawa rzymskiego kanonicznego, teologii oraz literatury starożytnej, łącznie 118 tytułów; w znacznej części miała ona charakter humanistyczny¹⁴².

Napisał następujące dzieła z zakresu prawa kanonicznego i rzymskiego: *Lectura in librum II Decretalium*; *Lectura Extravagantium*; *De arbore consanguinitatis et affinitatis*; *De differentiis inter ius canonicum et ius civile*; *Ordo iudiciarius* oraz *Consilia* (zachowały się w licznych rękopisach)¹⁴³.

Wspomniani trzej prawnicy wydali opinię o sprawie polsko-krzyżackiej 4 marca 1421 r.¹⁴⁴ Orzekli przede wszystkim, że dwa wyroki sądów papieskich z lat 1321 i 1339 są ważne¹⁴⁵. Powołując się na zeznania świadków i wyrok warszawski, uznali, że Krzyżacy nieprawnie zagarnęli i posiadają ziemie, które należały do Królestwa Polskiego, przez co wyrządzają ogromną szkodę królestwu. Wielki mistrz i bracia winni podporządkować się wyrokowi sądu papieskiego z r. 1339 i zwrócić zabrane ziemie, bo podlegają władzy papieża¹⁴⁶. Patrząc przez pryzmat wyroku warszawskiego, prawnicy włoscy stwierdzili, że nieważne są: wyroki sądów polubownych z 1335, 1412 i 1420 r., cesje terytorialne Kazimierza Wielkiego w traktacie kaliskim 1343 r. oraz układy Jagielly z lat 1404 i 1411. Ponieważ wyrok z r. 1339 jest nadal prawomocny, Zakon nie ma prawa do zagarniętych ziem na podstawie przedawnienia¹⁴⁷. We-

¹³⁷ *Tamże*, t. 1 nr 446; *Acta graduum*, nr 2478, 2489, 2512, 2517; J. Fijałek, *Polonia*, s. 20—26.

¹³⁸ A. Belloni, *dz. cyt.*, s. 303.

¹³⁹ *Acta graduum*, nr 178, 516, 718, 1277; A. Belloni, *dz. cyt.*, s. 303—305.

¹⁴⁰ Zob. R. Cessi, *La biblioteca di Prosdocimo de Conti*, w: *Tegoz, Padova medioevali*, vol. 2, Padova 1981 s. 729—732; A. Belloni, *dz. cyt.*, s. 305.

¹⁴¹ *Acta graduum*, nr 1277, 1381.

¹⁴² Zob. R. Cessi, *dz. cyt.*, s. 732—738.

¹⁴³ J. F. Schulte, *Geschichte*, Bd. II s. 298—299; Dolezalek, *Verzeichnis*, I—IV; A. Belloni, *dz. cyt.*, s. 305—306.

¹⁴⁴ *Lites*¹, t. 3 s. 276—291.

¹⁴⁵ *Tamże*, s. 277—280.

¹⁴⁶ *Tamże*, s. 281.

¹⁴⁷ *Tamże*, s. 282—284.

dług kolegium prawników Jagielle przysługuje prawo do prośby o „reductio ad arbitrium boni viri”, gdyż wyrok Zygmunta Luksemburskiego wyrządził „maximam et enormem regis Poloniae lesionem”¹⁴⁸. Natomiast papież jako zwierzchnik wszystkich chrześcijan ma prawo rozsądzić spór polsko-krzyżacki.

Do tego consilium przyłączył się również Dominik z San Gemignano, podpisał je i przywiesił doń swoją pieczęć¹⁴⁹. Podobnie postąpił Franchino Castiglione, który streścił orzeczenie kolegium prawników, zgodził się z ich poglądami i w nielicznych miejscach uzupełnił podaną przez nich argumentację prawniczą¹⁵⁰.

Franchino Castiglione pochodził ze znamienitej rodziny, był synem Pierantonia i Valentiny Visconti, urodził się w końcu XIV w. w Parmie¹⁵¹. Studia prawnicze odbywał najpierw w Parmie w latach 1415—1416, a następnie w Padwie u Gaspara Barzizza i tam prawdopodobnie uzyskał doktorat obojga praw¹⁵². W latach 1420—1421 wykładał prawo na uniwersytecie w Sienie¹⁵³. Wówczas został pozyskany dla sprawy polskiej, niewątpliwie przez swego krewniaka kardynała Brandę de Castiglione, który sprzyjał Jagielle w Kurii Rzymskiej¹⁵⁴. Niebawem Franchino Castiglione zrezygnował z kariery uniwersyteckiej i związał się z polityką mediolańską ks. Viscontiego. Już w r. 1422 ks. Filip Maria Visconti powołał go na gubernatora Genui. W latach 1424—1447 Castiglione uczestniczył bardzo aktywnie w pracach dyplomacji mediolańskiej na terenie Italii i należał do najbardziej zaufanych ludzi Viscontiego. W r. 1441 w czasie ślubu Marii Bianki, naturalnej córki ks. Filipa Marii, z Franciszkiem Sforzą Franchino wygłosił mowę ślubną. Po śmierci ks. Viscontiego Castiglione w imieniu władz republiki pertraktował w latach 1448—1449 o pokój z Wenecją. Z chwilą objęcia władzy przez Franciszka Sforzę w Mediolanie (luty 1450) Franchino wszedł od razu do rady książęcej, ale od tej pory jego działalność publiczna prawie zamarła, nie brał już udziału w pracach na polu dyplomacji. Był dwukrotnie żonaty i pozostawił jednego syna Pier-

¹⁴⁸ *Tamże*, s. 286—289.

¹⁴⁹ *Tamże*, s. 291.

¹⁵⁰ *Tamże*, s. 291—293.

¹⁵¹ Zob. F. Petrucci, *Castiglione Franchino*, w: *Dizionario biografico degli Italiani*, t. 22, Roma 1979 s. 148.

¹⁵² Zob. T. Foffano, *Tra Padova, Parma e Pavia: appunti su tre allievi di Gasparino Barzizza*, „Quaderni per la storia della Università di Padova” 2: 1969 s. 31—33, 38—39.

¹⁵³ Zob. G. Minnucci, L. Košuta, *Lo Studio di Siena nei secoli XIV—XVI. Documenti e notizie biografiche*, Milano 1989 s. 172—173, 250.

¹⁵⁴ Por. T. Foffano, *dz. cyt.*, s. 31—32; J. Drabina, *Rola Brandy de Castiglione w rokowaniach polsko-krzyżackich w latach 1410—1422*, „Studia Historyczne” R. 26: 1983 s. 353—362.

antonia. Zmarł 27 sierpnia 1462 r.¹⁵⁵ Nie wiadomo, czy w okresie uniwersyteckim napisał jakieś dzieła prawnicze.

Zbiorową opinię prawników włoskich opieczętował pieczęcią kolegium prawników padewskich doktor prawa rzymskiego Mikołaj de Ovetariis z Padwy, przełożony tegoż kolegium, który również podpisał consilium¹⁵⁶. Niewiele wiadomo o Mikołaju. Był synem Błażeja, prawo rzymskie studiował w Padwie, gdzie uzyskał doktorat w r. 1411. Jego promotorami byli m.in.: Rafał Fulgosius i Rafał Rajmundi z Como¹⁵⁷. W r. 1416 jako mieszczanin padewski uczestniczył w doktoracie Boneta, syna Artusiusa¹⁵⁸. Prawdopodobnie przez jakiś czas wykładał prawo rzymskie w rodzinnym mieście, a w r. 1421 był przełożonym kolegium prawników¹⁵⁹. Brak wiadomości o dalszych jego losach i dziełach.

VII

Z przedstawionych wyżej biografii prawników włoskich wynika, że Paweł Włodkowic miał dobre rozeznanie w środowiskach uniwersyteckich Italii, dzięki swym studiom padewskim, w czasie których nawiązał kontakty z wybitnymi osobistościami, m.in. z Franciszkiem Zabarella. Wspomniane kontakty ułatwiły Włodkowicowi pozyskanie uczonych prawników cieszących się w Italii dużym autorytetem¹⁶⁰. Ponadto pomogli mu w tym zadaniu współpracujący z nim w sprawach polsko-krzyżackich Polacy, którzy również odbyli studia w uniwersytetach włoskich: Jakub z Korzkwi, Andrzej Łaskarzyc, Piotr Wolfram i Mikołaj Kiczka¹⁶¹. Dla przykładu Andrzej Łaskarzyc był uczniem Prosdocimusa Conti, który został zaangażowany do napisania wspólnej opinii z Rafałem Fulgosiusem i Rafałem Rajmundi z Como¹⁶². Tych ostatnich dwóch prawników znał z kolei dobrze Mikołaj Kiczka, który uzyskał doktorat dekretów w Padwie w r. 1419¹⁶³. Wybitną pozycję w środowisku prawników Italii zajmowali trzej profesorowie z Padwy: Rafał Fulgosius, Rafał Rajmundi z Como i Prosdocimus Conti oraz dwaj profesorowie z Florencji: Dominik z San Gemignano i Paweł z Castro. Należeli oni do najlepiej opłacanych prawników uniwersyteckich. Na uwagę zasługują również ich dzieła z zakresu prawa rzymskiego i kanonicznego, często kopiowane i wydawane w XV—XVI w.

¹⁵⁵ Zob. F. Petrucci, *dz. cyt.*, s. 148—151.

¹⁵⁶ *Lites*¹, t. 3 s. 291.

¹⁵⁷ *Acta graduum*, nr 41, 93, 96, 99, 108, 109, 163, 203.

¹⁵⁸ *Tamże*, nr 378.

¹⁵⁹ *Lites*¹, t. 3 s. 291.

¹⁶⁰ Zob. J. Fijałek, *Polonia*, s. 3—10.

¹⁶¹ *Tamże*, s. 20—26, 35—44, 49—51.

¹⁶² Zob. wyżej przyp. 136.

¹⁶³ Zob. J. Fijałek, *Polonia*, s. 49—51.

Z drugiej strony Paweł Włodkowic pozyskał do napisania opinii prawników, którzy byli związani z Kurią papieską. Do nich trzeba zaliczyć Gaspara z Perugii i Jana Milisa, adwokatów konsystorza, cieszących się zaufaniem Marcina V. Na odrębne potraktowanie zasługuje Dominik z San Gemignano, który był uznanym kanonistą w Bolonii i we Florencji, a zarazem miał silny związek z Kurią Rzymską, gdyż papież zlecał mu ważne misje i mianował go adwokatem Kamery Apostolskiej.

Pięć opinii powstało w oparciu o materiały historyczne, prawne i sugestie, których dostarczył prawnikom włoskim Paweł Włodkowic¹⁶⁴. We wszystkich opiniach argumentacja jest podobna, z pewnymi niewielkimi różnicami. W każdej z nich przyznano królowi polskiemu środek prawny w postaci *reductio ad arbitrium boni viri*, podkreślono ważność orzeczeń sądów papieskich z lat 1321 i 1339 oraz podważono wartość wyroków sądów polubownych z lat 1335, 1412 i 1420 a także cesji terytorialnych na rzecz Zakonu w układach pokojowych z 1343, 1404 i 1411 r. Wszyscy prawnicy zdecydowanie odrzucali możliwość przedawnienia praw polskich do ziem zabranych przez Zakon. W kwestii żmudzkiej Jan Mills i Dominik z San Gemignano uznali wszystkie przywileje cesarskie i papieskie w tej materii przedstawione przez Krzyżaków za bezwartościowe. Prawa Litwy do Żmudzi i Sudawii oraz do posiadania własnego państwa uzasadniali prawem narodów (*ius gentium*).

Większość argumentów, użytych przez włoskich prawników, znajduje się w *Pismach* Pawła Włodkowica, powstałych w związku z procesem rzymskim¹⁶⁵: *Ad videndum*¹⁶⁶, *In causa serenissimi Regis Poloniae*¹⁶⁷, *In causa serenissimi Regis Poloniae circa praescriptio-nem oppositam*¹⁶⁸, *Allegationes breves pro serenissimo domino Regi Poloniae contra Pruthenos*¹⁶⁹ oraz w dziele *Saevientibus olim Pruthenis*¹⁷⁰.

¹⁶⁴ Por. S. Bełch, *Paulus*, p. I s. 196—197, 305—309; Z. H. Nowak, *Międzynarodowe procesy*, s. 192, przyp. 103.

¹⁶⁵ Zob. S. Bełch, *Paulus*, p. I s. 307—308.

¹⁶⁶ *Pisma wybrane Pawła Włodkowica*, wyd. L. Ehrlich, t. 3, Warszawa 1969, s. 91—194.

¹⁶⁷ *Lites*¹, t. 3 s. 334—337. W piśmie tym bronił ważności wyroku warszawskiego z r. 1339.

¹⁶⁸ *Tamże*, s. 338—342. Przytoczył w nim dowody na to, że wyrok z r. 1339 nie uległ przedawnieniu, a tym samym prawa Królestwa Polskiego do zagarniętych przez Zakon ziem nie uległy przedawnieniu.

¹⁶⁹ *Tamże*, s. 342—348. Zawarł w nim całościowy wykład stanowiska polskiego. W *Allegationes breves* znajdują się prawie wszystkie argumenty, którymi operowali w swych opiniach włoscy prawnicy. Wszystkie cztery powyższe pisma weszły w skład polskich przedłożeń na proces rzymski.

¹⁷⁰ *Pismo wybrane*, t. I s. 2—98; por. poglądy Dominika z San Gemignano i Jana Milisa w sprawie Żmudzi i Sudawii. *Lites*¹, t. 3 s. 240—247, 263—265.

Pismo rozpoczynające się od słów *Ad videndum* Paweł Włodkowiec sporządził w Rzymie na przełomie 1420 i 1421 r. prawdopodobnie dla kardynała Wilhelma Fillastre, który przygotowywał całą dokumentację związaną ze sporem polsko-krzyżackim dla Marcina V¹⁷¹. W tym piśmie Włodkowiec powołał się na opinię Dominika z San Gemignano, gdy udowodniał, że nadania cesarskie ziem pogan dla Krzyżaków są nieważne¹⁷². Poglądy te głosił Paweł Włodkowiec już wcześniej¹⁷³, ale w tym wypadku chodziło o oparcie się na autorytecie Dominika, co wyraźnie zaznaczył krakowski prawnik: „Videndum restat racione materie; quid iuris de talibus donationibus. Circa quod est hic premittendum primo, quod dominus Dominicus de Sancto Geminiano, peritissimus et famosissimus doctor, dum in civitate Florentina legeret ordinarie decretales requisitus scripsit in materia donationum predictarum”¹⁷⁴. Na autorytecie włoskich prawników — autorów opinii oparł się Włodkowiec we wspomnianym dziele, broniąc ważności wyroku warszawskiego z r. 1339¹⁷⁵. Przykłady te ukazują rolę, jaką miały odegrać consilia uczonych prawników w procesie rzymskim. Paweł Włodkowiec i Jagiełło przywiązywali dużą wagę do tych opinii. Świadczy o tym korespondencja między nimi. W cytowanym wyżej liście Pawła do króla z 25 listopada 1420 r. przytaczał on poglądy włoskich prawników, które wzmacniały polskie stanowisko w sporze z Zakonem Krzyżackim. Z tego źródła wynika, że Włodkowiec przesłał Jagielle i radzie królewskiej consilia niektórych uczonych włoskich przez Jakuba z Paravesino, aby mogli się z nimi dokładniej zapoznać¹⁷⁶. Krakowski prawnik widział możliwość wygrania procesu w Rzymie, m.in. dzięki poparciu uczonych włoskich i dlatego pisał Jagielle, że jest on w lepszej sytuacji niż ongiś Kazimierz Wielki¹⁷⁷. Natomiast król Władysław w liście do Marcina V z końca maja lub czerwca 1421 r. powołał się na opinie włoskich prawników, ich autorytet i doświadczenie, domagając się od papieża potwierdzenia wyroku z r. 1339 i nakazu jego egzekucji¹⁷⁸. Jagiełło czynił przy

¹⁷¹ *Pisma wybrane*, t. 1 s. XXXVII—XXXVIII.

¹⁷² *Tamże*, t. 3 s. 175—182.

¹⁷³ *Tamże*, t. 1 s. XXXVIII, LII—LIII.

¹⁷⁴ *Tamże*, t. 3 s. 175.

¹⁷⁵ *Tamże*, t. 3 s. 190.

¹⁷⁶ *Zob. S. Bełch, Paulus*, p. II s. 1027—1032.

¹⁷⁷ *Tamże*, s. 1032.

¹⁷⁸ *Codex epistolaris Vitoldi magni ducis Lithuaniae 1376—1430*, wyd. A. Prochaska, Kraków 1882, nr 926, s. 512—513. O włoskich prawnikach pisał następująco: „Quamquam enim, pater beatissime, iusticia mea, quam Cruciferis tociens contenderunt inipugnare, toti mundo innotuit, quam nunc iura partis mee clarissima, nunc doctorum venerabilium fere tocius Italiae maiorum auctoritas et expergencia (sic) apertissima nudam et absque omni dubitate patentem demonstravit...”

tym wyrzuty Marcinowi V, że nie zważa na prawa królewskie udowodnione m.in. przez włoskich doktorów prawa i chce odroczyć proces.

Z wagi consilów zdawali sobie sprawę również Krzyżacy, bowiem prokurator zakonny pisał 25 marca 1421 r. do wielkiego mistrza: „...wend sie haben heimelich rat doruff gesucht zu den gelartetzten doctoribus in allen studien welscher lande...”¹⁷⁹

Na początku marca 1421 r. Paweł Włodkowiec złożył w Stolicy Apostolskiej królewską suplikę, a następnie polskie przedłożenia, w których znalazły się opinie uczonych prawników¹⁸⁰. Autorytet wspomnianych prawników przyczynił się w pierwszej fazie procesu do tego, że papież nie wydał pochopnego wyroku w sporze polsko-krzyżackim i zlecił dokładne zbadanie całej sprawy Antoniemu Zeno z Mediolanu.

KRZYSZTOF OZÓG

Collaboration des juristes italiens avec Paweł Włodkowiec dans le procès contre l'Ordre religieux des Chevaliers teutoniques, à Rome, entre 1420 et 1421.

Résumé

Les diplomates polonais surent s'attacher les services de plusieurs célèbres juristes italiens lors du procès contre les Chevaliers teutoniques, qui eut lieu à Rome de 1420 à 1421.

Ce fut Paweł Włodkowiec qui, à l'époque, guida les démarches entreprises par les Polonais auprès de la curie romaine. Il obtint un avis favorable des juristes italiens qui approuvaient l'attitude de la Pologne dans le litige opposant celle-ci à l'Ordre teutonique. Parmi ces juristes, Dominique de San Gemignano, Jean Milis, Gaspar de Pèrouse et Paul de Castro élaborèrent des avis indépendants vers la fin de 1420. Ensuite, le collège des professeurs de droit de l'Université de Padoue, comprenant Raphaël Fulgosius, Raphaël Rajmundi de Como et et Proslocimus Conti de Padoue, prononça, le 4 mars 1421, le cinquième avis qui fut signé également par Dominique de San Gemignano, Franchino Castiglione et Nicolas de Ovetariis de Padoue. Ces juristes de grande renommée, travaillant pour Włodkowiec, faisaient autorité dans les plus grandes universités d'Italie et à Rome. Dans leurs opinions, les Italiens utilisaient des arguments à peu près semblables et soulignaient le fait que le verdict de Sigismond de Luxembourg, de 1420, n'était pas va-

¹⁷⁹ *Die Berichte*, III, 1 nr 59, s. 155.

¹⁸⁰ *Tamże*, nr 59, s. 153—156; Z. H. Nowak, *Międzynarodowe procesy*, s. 114—118; S. Zajączkowski, *Studia*, s. 307—310, 359—372.

lable. Ils reconnaissaient au roi polonais un moyen juridique sous la forme de la *reductio ad arbitrium boni viri*. Ils constataient en même temps que les décisions des juridictions papales des années 1321 et 1334 restaient en vigueur, tandis que les verdicts des procès à l'amiable des années 1335 et 1412 perdaient leur valeur, de même que les cessions de terres des rois polonais faites en faveur des Chevaliers teutoniques dans les traités de 1343, 1404 et 1411. Enfin, ils refusaient la possibilité de prescription des droits de la Pologne sur les terres dont l'Ordre teutonique s'était emparé.

La plupart des arguments juridiques et historiques furent fournis aux juristes italiens par Paweł Włodkowiec. Celui-ci espérait gagner le procès contre l'Ordre teutonique grâce à l'appui des spécialistes italiens. Władysław Jagiełło, roi de Pologne, lui aussi, attachait une grande importance aux opinions des savants italiens, puisqu'après avoir fait appel à leur autorité, il demanda au pape Martin V d'approuver et de faire exécuter le verdict de 1339.

Traduit par Małgorzata Pieniążek